

[Навчальний посібник] / [Винославська О.В. та ін.]. – К.: Фірма «ІНКОС», 2005. – 351 с.

3. Колосова Т.А. Копинг-поведение и механизмы психологической защиты у подростков с умственной отсталостью: дисс. на соискание науч. степ. к. психол. н.: 19.00.10 / Колосова Татьяна Александровна. – СПб, 2007. – 150 с.

4. Лебединская К.С. Подростки с нарушениями в аффективной сфере: Клинико-психологическая характеристика «трудных» подростков. / Лебединская К.С. – М.: Педагогика, 1988. – 167 с.

5. Ляпина Е.С. Психологическая защита у акцентуированных подростков с умственной отсталостью: дисс. на соискание науч. степ. к. психол. н.: 19.00.10 / Ляпина Елена Сергеевна. – СПб, 2008. – 187 с.

6. Психологическая диагностика [Текст] / Под ред. М.К. Акимовой. – СПб.: Питер, 2005. – 304 с.

7. Рассказова Е.И., Гордеева Т.О. Копинг-стратегии в психологии стресса: подходы, методы и перспективы исследований [электронный ресурс] / Е.И. Рассказова, Т.О. Гордеева // Психологические исследования. – 2011. – №. 3(17). – Режим доступа до журн.: <http://psystudy.ru/index.php/num/2011n3-17/493-rasskazova-gordeeva17.html>.

8. Шипова Л.В. Нарушения поведения у умственно отсталых школьников в процессе обучения / Л.В. Шипова // Повышение качества профессиональной подготовки будущих учителей: Сб. науч. статей. – Саратов: ИЦ «Наука», 2010. – С. 214-220.

УДК:376.36.(091)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

І.А. Малишевська

Стаття присвячена аналізу законодавчого та нормативно-правового забезпечення розвитку інклюзивної

освіти в Україні. Розглянуто державну політику щодо впровадження інклюзивної освіти.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти з особливими потребами, законодавчі нормативно-правові документи.

Законодательное обеспечение развития инклюзивного образования в Украине

Статья посвящена анализу законодательного и нормативно-правового обеспечения развития инклюзивного образования в Украине. Рассмотрено государственную политику по внедрению инклюзивного образования.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особенными потребностями, законодательные нормативно-правовые документы.

Legal framework of Inclusive education in Ukraine

The article analyzes legislative and regulatory support for the development of inclusive education in Ukraine. State policy on the implementation of inclusive education is considered.

Keywords: inclusive education, children with special needs, legislative and regulatory documents.

Постановка проблеми. Розбудова української держави, демократизація суспільного життя, відродження національної культури, посилення інтеграційних процесів осучаснюють і посилюють увагу до освіти. Вона має бути пріоритетною, неперервною, особистісно-орієнтованою, гуманістично-ціннісною, забезпечувати саморозвиток особистості.

Зміна філософії людини вимагає й змін філософії освіти, особистісного розвитку. Сучасне суспільство перебуває нині у процесі оновлення концепції здібностей, потенціалу і цілей людини. Таким чином, актуалізується завдання щодо осмислення й пізнання нових педагогічних реалій, створення нової філософії освіти, відкритої до прагнень людини, її життєвого й духовного світу. На таких засадах має формуватися нова освіта, центром якої є особистість з її потребами, можливостями, потенціалом.

Під впливом соціально-політичних змін в Україні відбувається переосмислення певних суспільних цінностей, зокрема прав людини. Визнання суспільством пріоритету загальнолюдських цінностей вимагає від сучасної освіти нового ставлення і до дітей з особливими потребами, з вирішенням питань їх соціалізації та інтеграції. Тому в Україні щорічно приймаються закони, які гарантують дітям з особливими потребами рівні права і можливості і, насамперед, передбачають рівний доступ до здобуття ними якісної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми розвитку інклюзивної освіти присвячено науковій праці таких учених як Л. Андрушко, В. Бондаря, В. Засенка, А. Колупаєвої, М. Матвеевої, С. Миронової, Н. Назарової, Т. Сак, М. Сварника, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет, Л. Шипіциної та інших. Ці дослідження дають підставу стверджувати, що у нашому суспільстві формується нова культура й освітня повага до людей з особливими потребами.

Формування цілей статті. Метою даної статті є аналіз законодавчого забезпечення розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі суспільство, у широкому сенсі цього слова, «прийшло» до визнання та ствердження права осіб з особливостями психофізичного розвитку на повноцінну участь у суспільному житті і намагається усвідомити необхідність створення умов для повноцінної реалізації цього права [1].

Міжнародні документи з прав людини сформуливали ключові стандарти прав людини, в тому числі й щодо права на здобуття освіти осіб з обмеженими можливостями. Право дітей з особливими потребами на рівний доступ до освіти закріплене у міжнародних документах з питань прав дитини та прав інвалідів (Загальна декларація прав людини (1948 р.), Декларація про права дитини (1959 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.), Стандартні правила ООН про забезпечення рівних можливостей для

інвалідів (1993 р.), Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами (1994 р.) та ін. У цих документах задекларовано, що: право на освіту є одним з основних прав людини; право на освіту осіб з особливими потребами має гарантуватися без дискримінації та будь-яких обмежень; держава повинна визнавати принцип рівного доступу до якісної, безкоштовної початкової, середньої і вищої освіти осіб з обмеженими можливостями за місцем свого проживання, в загальноосвітніх навчальних закладах разом зі здоровими однолітками; система спеціальної освіти повинна розвиватись у напрямі формування інклюзивної моделі освіти.

Для забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими потребами міжнародна практика, керуючись вищеозначеними документами, пропонує цим дітям широкий вибір доступних форм здобуття освіти: індивідуальну, дистанційну, екстернатну, вечірні школи, консультативна допомога спеціалістів, інтегровану та інклюзивну. Останні дають змогу дітям з вадами психофізичного розвитку навчатися спільно зі здоровими однолітками, що позитивно впливає на рівень їхньої соціалізації та адаптації в соціумі.

Втілення Україною в життя міжнародних зобов'язань, взятих у зв'язку з ратифікацією зазначених міжнародних документів, потребує невідкладних дій, спрямованих на ефективне вирішення проблеми дитинства взагалі та дітей з особливими потребами зокрема. Як стверджує В.І. Бондар, розвиток демократичних інститутів у державі, формування духовної культури та моральних цінностей особистості, її соціально-економічний статус великою мірою визначається рівнем освіти дітей. Ставленням до них як до найвищої соціальної цінності [2]. Тому кожна держава, і Україна зокрема, прагне привести у відповідність з міжнародними нормами власну законодавчу базу щодо права на освіту дітей з особливими потребами.

Отже, головними критеріями дотримання міжнародних норм і вимог національного законодавства України щодо

реалізації права дітей з особливими потребами на отримання освіти мають бути якість і доступність, гуманізація освіти і пріоритетів особистості.

В Україні інклюзивна освіта дітей з особливими потребами розглядається вченими як новий модернізований напрям розвитку системи спеціальної освіти.

Основоположними законодавчими документами розвитку інклюзивної освіти в Україні є: Конституція України, яка в статті 53 гарантує всім громадянам, зокрема з обмеженими можливостями, право на освіту; Закон «Про освіту» (1991 р.), який визначає «право на безкоштовну освіту в державних навчальних закладах незалежно від будь-яких ознак, в тому числі і від стану здоров'я», «визначає освітні можливості для громадян, які потребують соціальної допомоги та реабілітації», зазначає, що «для осіб, які мають вади у фізичному чи розумовому розвитку і не можуть навчатися в масових навчальних закладах, створюють спеціальні загальноосвітні школи-інтернати» [3]; Закон «Про загальну середню освіту» (1999 р.), в якому зазначається про доступність і безоплатність здобуття повної середньої освіти громадянам України, про можливість батьків, які мають дітей з особливими потребами вибирати навчальні заклади та форми навчання для неповнолітніх дітей [4], що «загальноосвітні навчальні заклади можуть створювати у своєму складі спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами [5]; Закон України «Про охорону дитинства» (2001 р.), Національна доктрина розвитку освіти в Україні у 21 столітті (2002 р.) стверджують про захист прав та рівний доступ до якісної освіти дітей-інвалідів, та дітей з вадами розумового або фізичного розвитку.

Очевидно що, основні закони України у сфері освіти відповідають міжнародним документам у сфері прав людини, дитини, адже гарантують право на рівний доступ до освіти дітям-інвалідам. Проте розглядаючи їх в комплексі можна зробити висновок про їх термінологічну та системну

неузгодженість між собою в питаннях освіти дітей з особливими потребами.

Ми погоджуємося з думкою А.А. Колупаєвої, що саме ці суперечності та декларативна відповідність міжнародному законодавству в галузі освіти дітей з особливостями розвитку засвідчують необхідність розробки нових нормативно-правових актів, які б законодавчо ствердили інноваційні тенденції в освіті [1], а саме впровадження інклюзивної освіти в Україні.

На сьогодні шляхи розвитку інклюзивної освіти в Україні визначено у цілій низці нормативних документів. В Указах Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями (01.06.2005 р. №1009/2005) та «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» (04.07.2005 р. № 1013/2005) намічено протягом 2005 року вжити заходи щодо пристосування загальноосвітніх навчальних закладів до потреб дітей з інвалідністю та створювати умови для інтегрованого навчання дітей з інвалідністю, шляхом розгортання мережі спеціальних класів у загальноосвітніх школах. Наказом МОН України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» (2.12.2005 р. № 692/2005) передбачено вивчення курсу «Основи корекційної педагогіки» у вищих навчальних закладах III-IV рівня акредитації, які готують фахівців за напрямом «Педагогічна освіта», для перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників, які працюють з дітьми та дорослими з обмеженими можливостями здоров'я. Це сприятиме збільшенню кількості кваліфікованих педагогів яких вкрай не вистачає в нашій країні.

Важливим нормативно-правовим документом є Наказ МОН України від 11.09.2009 року № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки». Метою цього документу є реалізація державної політики

щодо формування нової філософії ставлення до дітей з особливими потребами, забезпечення їх конституційних прав і державних гарантій на здобуття якісної освіти, відповідно до їх здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб; втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості інклюзивних загальноосвітніх закладів, готових до надання послуг дітям з обмеженими можливостями [6].

Наказ МОН від 09.12.2010 року № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими потребами у загальноосвітніх навчальних закладах» передбачає «створення спеціальних класів у загальноосвітніх навчальних закладах з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на здобуття загальної середньої освіти за місцем проживання, залучення сім'ї до участі у навчально-реабілітаційному процесі з урахуванням особливостей розвитку та потреб дитини, створення передумов для соціальної адаптації, подальшої інтеграції в суспільство дітей з особливими потребами» [7].

Розвитку інклюзивної освіти в Україні сприяв наказ МОН України від 01.10.2010 року № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». Основними завданнями цього нормативного документу є удосконалення нормативно-правового, науково-методичного, фінансово-економічного забезпечення, орієнтованого на впровадження інклюзивного навчання; запровадження інноваційних технологій інклюзивної освіти; формування освітньо-розвивального середовища для дітей з особливими потребами шляхом забезпечення психолого-педагогічного, медико-соціального супроводу; впровадження інклюзивної моделі навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з урахуванням потреби суспільства [8].

Надзвичайно важливою для впровадження інклюзивної освіти в Україні є Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 року № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», якою були визначені вимоги до

організації інклюзивного навчання дітей з особливими потребами в загальноосвітніх навчальних закладах. Основні з них полягають у забезпеченні: безперешкодного доступу до приміщень навчальних закладів дітей з вадами опорно-рухового апарату, та дітей з вадами зору; навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання; індивідуального навчального плану, який розробляється для дітей з вадами психофізичного розвитку на основі робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням висновку психолого-медико-педагогічної консультації; психолого-педагогічного супроводу дітей з особливостями психофізичного розвитку (практичними психологами, соціальними педагогами); асистентом вчителя, який адаптує навчальні програми з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами; відповідними педагогічними кадрами [9].

Висновок. Варто зазначити, що законодавча база розвитку інклюзивної освіти в Україні ще не остаточно розроблена, хоча аналіз останніх законодавчих та нормативно-правових документів засвідчив активне залучення держави до системного вирішення проблем інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Незважаючи на це, суспільно-соціальний устрій країни щодо освітніх потреб дітей з обмеженими можливостями не змінився, а це негативно позначається на розбудові інклюзивної освіти в Україні.

Література:

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія] / А.А. Колупаєва. — К.: "Самміт-Книга", 2009. — 272 с.: іл.
2. Бондар В.І. Стан спеціальної освіти та динаміка її змін / В. Бондар // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: науково-метод. збірник / ред. кол. Н. Софій, І. Єрмаков та ін. — К.: Контекст, 2000. — С. 29–33.

3. Закон України "Про освіту" // Відомості Верховної Ради. – 1991. – № 34. – С. 45 – 48.

4. Закон України "Про загальну середню освіту" // Відомості Верховної Ради. – 1999. – № 28. – С. 230 – 235.

5. Закон України "Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу". [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 04.05.2012: <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2442-17>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

6. Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009 – 2012 роки: наказ МОН України № 855 від 11.11.2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.05.2012: <http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/4828>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

7. Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ МОН України № 1224 від 09.12.2010: зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29.12.2010 р. за № 1412/18707. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.05.2012: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1412-10>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

8. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: наказ МОН України № 912 від 01.10.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.05.2012: <http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189>. – Загол. з екрану. – Мова укр.

9. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15.08.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 15.05.2012: <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-п>>. – Загол. з екрану. – Мова укр.